

Kántás Balázs

Summáját írom... (Könyvhét, 2010) – I.

Új rovat indul az Apokrif Online-on. A *Summáját íromban* az év három nagy könyves eseménye, a Könyvfesztivál, a Könyvhét és a Karácsonyi Könyvvásár alkalmával kérjük föl szerzőink egyikét-másikát, hogy válasszanak a kínálatból 5-10 olyan könyvet, ami valamilyen szempontból felkeltette az érdeklődésüket, majd számoljanak be olvasmányélményükről: csalódtak-e avagy sem, jól választottak, vagy tévedtek? Első summázó szerzőnk az Apokrif hálózati és nyomtatott kiadásában (s emellett számos országos folyóiratban is) egyaránt rendszeresen publikáló költő, műfordító, kritikus, **Kántás Balázs**. Az általa választott tíz 2010-es könyvheti könyvről írt recenziókat két adagba osztva tárjuk Olvasóink elé. Ez alkalommal Pál Dániel Levente és Juhász Ferenc új verseskötetéről, a Szondi György által fordított és válogatott *Vándorvirágok* kötetéről, illetve Alvin H. Rosenfeld monográfiájának és Julia Kristeva tanulmánykötetének hiánypótló magyar kiadásáról olvashatunk. (A *summa* második fele egy hét múlva következik.)

Pál Dániel Levente második kötetében nagy lépést tesz az elsőhöz képest,

mely voltaképpen a felnőtté válás narratívájaként is volt olvasható. Az *Ügyvezető költő a 21. században* ízig-vérig posztmodern verseskötet, mely egyrésztől kihasználja az ironia és az önironia napjainkban oly divatos alakzatait, másrésztől halálosan komolyan szólítja meg a mindenkori olvasót.

A kötet a címadó verssel indul, mely elkülönül a további négy nagyobb ciklustól, s lényegében egyfajta költői programként is olvasható. Az első ciklus, a *Mara és Szonyecska* voltaképpen a költői beszélő két nő közötti vergődését beszéli el, ám ironikus módon egyik alternatíva sem kifejezetten álomszerű – Mara egy hisztérikus, a költői utalásokból kitűnően egyenesen pszichiátriai problémákkal küszködő fiatalasszony, míg Szonyecska egy orosz prostituált. A második, *gyerekek szanaszét* című ciklus voltaképpen a költő saját kisgyermekének elvesztésének tragédiáját beszéli el, s bár az ironia alakzata itt is megfigyelhető, inkább a versek őszinte komolysága az, ami megteremti a ciklus nyomasztó atmoszféráját. A harmadik, *annyit iszom, könnyes a májamon a pókháló* már az ironia és az önironia ciklusa, melyben a lírai beszélő a marginalizált, kocsmajáró értelmiségi pozíciójából szólal meg, ahol jóformán csupán nőtől nőig viszi a sors, ám megnyugvást sehol sem lel. Az utolsó, *sebhelyes férfitest* címet viselő egység a megnyugvás lírai narratívájaként olvasható, amelyben a költői beszélő végre megleli azt a nőt, akit keresett, ám talán a szerelem sem jelenthet teljes megnyugvást egy olyan korban, ahol minden érték megkérdőjelezhető, minden bizonytalan. Az *Ügyvezető költő a 21. században* azért is érdekes kötet lehet, mert korunk költői létélményét eredeti, egyéni, ugyanakkor átélhető módon fogalmazza meg. A narrativitás olyan értékes jegye a kötetnek, mely mindenképp kiemelést érdemel, hiszen bár műfajára nézve lírai alkotásról van szó, az voltaképpen a költő hányadtatásait beszéli el. A kötet esetleges hátránya ugyanakkor, hogy a szerző időnként mintha túlzott erővel igyekezne használni az ironiát, s az őszinte hangnem olykor-olykor hatásvadászatba torkollik. A kevesebb néha több, ez a kissé banális, ám mindenképpen igaz megállapítás pedig talán Pál Dániel Levente második kötetére is állhat. Megítélésem szerint a kötet rövidebb, fegyelmezettebben szerkesztett darabjai színvonalukat, mélységüket illetően mindenképp jobbnak mondhatóak, mint a hosszú, időnként tudatfolyamszerűen megszólaló, kissé fegyelmezetlen szabadversek.

Felróható hibái mellett persze a kötet így is értékes irodalmi műalkotás, mely mindenképpen hitelesen fogalmazza meg posztmodern korunk költői létélményét, a széthullást és a bizonytalanságot, ebből kifolyólag pedig mindenképpen olvasásra érdemes mű.

(Prae.hu, Budapest, 108 oldal, 1500 Ft)

*

Juhász Ferenc legújabb kötete hosszú idő munkájának eredménye, hiszen az idős költő 2006-2010 között keletkezett új verseit tartalmazza. A XX. század magyar irodalmának immár életében kivételes jelentőségre szert tett alakja meglepő módon több mint fél évszázadnyi aktív költői pálya után is képes megújulni, újat mondani, ugyanakkor természetesen tartja magát jól bevált versépítési technikáihoz. **A gyermekkor csontváza** voltaképpen nem más, mint költői vallomások, visszaemlékezések gyűjteménye, miként azt címe is sugallja. A költő életének egyfajta keresztmetszetét kívánja nyújtani, ugyanakkor sokkal több is ennél. A főként hosszú szabadversek egyszerre szólnak személyes hangon, megidézve rég történt életrajzi eseményeket, ismerősöket, barátokat, pályatársakat, és az univerzum hangján, olykor enigmatikus, nehezen értelmezhető, asszociatív módon egymásba láncolódó képekben. Juhász Ferenc olykor-olykor mintha műfajok közötti határátlépést is elkövetne, néhány, szinte lapszáltól lapszélig szedett hosszúverse, mint például az *Óda kezeimhez*, a *Temető* vagy a *Gólyák a hortobágyon* című szövegek a kötet vége felé helyenként átcsapnak a verses napló vagy a meditatív próza műfajába. Emellett azonban végig megmarad bennük a talán csak versekre jellemző költői atmoszféra annak ellenére, hogy néhol narratív vázak olvashatók ki belőlük, néhol pedig a képek, képzettársítások egyenesen az automatikus írás technikájára emlékeztető szabad asszociációknak hatnak.

Megítélésem szerint a számos kiváló kötött formában írott, vagy legalábbis kötött formájú töredékeket tartalmazó vers, mint a *Világító térszigetek*, *meteorzápor*, *Vérhárfa*, a *rejtelem*

fénypontjai, Szivárványcsönd, Kodály-epigrammák vagy az *Esti könyörgés* mellett a legnagyobb figyelmet éppen az asszociatív, vérbő, prózaszerűen tördelt óriás-szabadversek érdemlik, mivel mind poétikailag, mind pedig tartalmi mélység szempontjából ezek azok a szövegek, amelyek a kötetben belül a legnagyobb erőt képviselik. Juhász elindul valahol, megáll ismerősöknél, tárgyaknál, emlékeknél, helyeken, amelyek talán már nem is léteznek, mindeközben itt van az emberi, fizikális valóságban, miközben a metafizikai valósággal, az univerzum hangjával társalog, olykor szinte baráti kötetlenséggel. Látszólag csapong, túloz, rendszertelenül sorakoztatja egymás mellé a neveket, tárgyakat, látványokat, ám a hosszúversek saját zárt univerzumukon belül nagyon is rendezett, koherens szövegekké állnak össze. A költő sok felé jár, szavai sok mindenre utalnak, ám rendszerint meg is érkezik oda, ahová elindult, amit posztmodern, a referencialitást olykor tagadó, a nyelvet pusztán csak játéktérként, nem jelentéshordozó médiumként használó korunkban kevés költő mondhat el magáról.

Juhász Ferencet az elmúlt évtizedekben sok kritika érte, s az irodalmi kánonban is a középpontból meglehetősen a margóra került. Ennek ellenére kitartott, kitart poétikai elképzelései mellett, s legutóbbi, megítélésem szerint igencsak fontos kötetében folytatja az általa megkezdett költészeti hagyományt, mely napjaink poétikai diskurzusában persze elavultnak hathat, ugyanakkor meglehetősen aktuális is lehet, hiszen a divatos irodalmi irányzatok ellenében töretlenül hisz a nyelv kifejezőképességében, ily módon akár reményt is adhat az olvasónak egy olyan korban, amelyben minden stabilitásban való hit látszólag végérvényesen megrendült. Juhász Ferenc költészetét, s egyúttal *A gyermekkor csontváza* című legújabb Juhász-kötetét lehet olvasóként nem szeretni, elavultnak tartani, irodalomtörténeti jelentőségét megkérdőjelezni azonban úgy gondolom, nem igazán érdemes.

(Kossuth Kiadó, Budapest, 164 oldal, 2490 Ft)

Szondi György vaskos műfordításkötete mindenképpen nagy volumenű

vállalkozás, hiszen egyrészt idestova harmincöt év műfordítói életművéből tartalmaz gondos válogatást, másrészt az 1700-as évektől napjainkig igyekszik a bolgár irodalom minőségi szerzőinek és alkotásainak keresztmetszetét nyújtani az olvasónak. A kötet nem tematikus válogatás, mely egy műfaj vagy téma köré csoportosulna, hanem minden műfajból s témából válogat, egyaránt találhatunk benne lírát, prózarészletet, rövidprózát, drámarészletet, de még népdalt, naplójegyzetet, aforizmát is. Az elején rögtön egy rövid válogatással szembesülhetünk a bolgár népköltészetből, ezt követik olyan kiemelkedő bolgár szerzők, mint Paiszij Heliendarszki vagy Georgi Rakovszki, akik a XVIII.-XIX. században elmélkedtek a bolgár történelemről, néplélekről, identitásról. Vaszil Drumev, a XIX. század végi bolgár író prózájából egy novellányi részlettel találkozhatunk. Ezt valamivel később, immár a kötet harmada felé követik Sztefan Gecsev, a huszadik századot szinte teljes egészében végigélt jeles bolgár költő rövid, lapidáris versei. Konsztantin Pavlov, Ekaterina Joszifova vagy Nikolaj Kancsev, a kortárs bolgár irodalom talán legjelentékenyebb alakjaitól sem maradhatnak ki művek egy hasonló antológiából, mindhárom illusztris szerzőtől főleg rövidebb lírai műveket olvashatunk, habár Kancsevtől néhány aforizmatikus feljegyzés is bekerült a kötetbe. A könyv vége felé olyan viszonylag fiatal, illetve még egészen ifjú kortárs bolgár irodalmárok műveivel is szembesülhetünk, mint a sokoldalú Plamen Dojnov, de akár Szonya Niklova vagy Galina Nikolova. Ez persze csupán néhány kiragadott jeles név a sok közül, a kötet ennél sokkal átfogóbb, bővebb válogatást tartalmaz a bolgár irodalom elmúlt háromszáz évéből. A kötetbe gyűjtött írásoknak sok esetben közös pontjuk, hogy témájukat tekintve reflektálnak a bolgár történelemre, kultúrára, a környező népekkel való viszonyra, illetve általában a közép-kelet-európai / balkáni identitásra s annak jellemzőire, olykor patetikusán komolyan, olykor finom iróniával és öniróniával. Ami a *Vándorvirágok* olvasásakor még szembetűnő lehet, az a stilisztikai változatosság – úgy vélem, a köteten jó értelemben véve nem látszik, hogy a benne található fordítások egytől egyig ugyanabból a tollból valók, hiszen Szondi György olyan műfordító, aki a lehető legnagyobb alázattal veszi figyelembe a forrásnyelvi szerzők minden esetben egyéni stílusát, sőt, még a korszakot is, melyben az adott irodalmi

műalkotás született. A forrásnyelvi szövegeket stílus- és korszakhűen magyarítja, élvezhető, változatos műveket teremtve magyar nyelven, ugyanakkor önmagát a lehető legfegyelmezettebben igyekezve kihagyni a szövegből, megmaradva műfordítónak, s nem lavírozva a műfordítás és átköltés közötti érzékeny, szinte láthatatlan határon. A kötet nem csupán egy válogatás a bolgár irodalomból, hanem remek magyar nyelvlecke is a nívós szépirodalom és a más kultúrák iránt fogékony olvasó számára, hiszen prezentálja mindazt, mire lehet képes a műfordító egy kultúrán belül maradva, ám korok és szerzők között igencsak nagy ugrásokat téve. Az irodalmi szövegek minőségét csak fokozzák a kötetben lépten-nyomon megtalálható, ugyancsak Szondi György által fényképezett közeli virágfotók, mintegy utalva a válogatás címére. Meggyőződésem, hogy a *Vándorvirágok* nem csupán magyar nyelvterületen, de talán európai, sőt, világirodalmi szinten egyedülálló s jelentős vállalkozás a bolgár irodalom és kultúra, illetve általában a kelet-európai irodalmak külföldi megismerhetőségének szempontjából, mely nem csupán terjedelmét, de minőségét tekintve is méltán megérdemli az elfogulatlan olvasói-kritikusi figyelmet.

(*Napkút Kiadó, Budapest, szerk. és ford. Szondi György, 336 oldal, 2990 Ft*)

*

Alvin H. Rosenfeld eredetileg 1980-ban megjelent kötete, a *Kettős halál* hiánypótló mű a magyar irodalomtudományi diskurzusban, hiszen jóformán máig ez az egyetlen összefoglaló tudományos munka a holokauszt irodalmáról a nemzetközi szakirodalomban.

A szerteágazó monográfia nyolc fejezetre oszlik. A szerző az első fejezetben a holokausztirodalom problematikáját vizsgálja, azaz felteszi a kérdést, lehet-e egyáltalán holokausztirodalomról beszélni. A második fejezet a holokauszt és a történelem kapcsolatának problémájából indul ki, illetve megvizsgálja, vajon lehetséges-e a holokauszt

mint történelmi tapasztalat közvetítése az irodalmi műveken keresztül. Ezt követi két fejezet erejéig a holokausztból táplálkozó költészet elemzése, majd Rosenfeld áttér a holokauszt istenképére – teóriája szerint ha Isten meg is jelenik a holokauszttal kapcsolatba hozható irodalmi művekben, szükségképpen néma, az írók-költők pedig végső kétségbeesésükben csupán ezzel a néma Istennel szállnak vitába, jórészt persze hiába. A hatodik fejezet ismét csak a holokausztlírát vizsgálja, mégpedig a túlélés költészetét, jórészt olyan szerzők pályáját és munkáit, akik nem csupán utólag írtak a holokausztról, de maguk is elszenvedték és túléltek azt, mint traumát. A hetedik fejezet a szó tűzhalálával, azaz a holokauszt-tapasztalatok kimondhatatlanságának problémáira fekteti a hangsúlyt. Az utolsó, záró fejezet a rémtett kihasználásáról szól, azaz egyrészt a dráma műfajáról, másként arról, egyes alkotók és alkotások miként voltak képesek a saját javukra fordítani a borzalmas történelmi események megtörténtét.

Rosenfeld könyve mondhatjuk, hogy a teljességre törekszik, habár figyelembe veendő, hogy eredetileg idestova harminc évvel ezelőtt íródott, így néhány azóta keletkezett irodalmi műalkotás szükségképpen kívül esik a látókörén. A szerző olyan illusztris alkotók munkáján keresztül igyekszik feltárni a holokauszt irodalmának rejtett rétegeit, mint Paul Celan, Primo Levi, Nelli Sachs, Eli Wiesel, William Syron vagy Sylvia Plath. Vizsgálódásai mindhárom műnemre, a prózára, a lírára és a drámára is kiterjednek, s invenciózus módon különbséget tesz azon szerzők között, akiknek életrajza személyesen is kapcsolódik a holokauszthoz, esetleg e borzalmas történelmi trauma túlélői voltak, illetve azok között, akiket személyesen sosem érintett az esemény, mindazonáltal meghihette őket. Ehhez társul, hogy a kötet és annak magyar fordítása jórészt nélkülözi a csupán a szűkebb szakmai közönség számára érthető irodalomtudományos terminológiát, és bár tekintélyes jegyzetapparátust és bibliográfiát tartalmaz, azaz a tudományos művekkel szemben társított elvárásoknak mindenképpen megfelel, olvasmányos, közérthető stílusa révén sokkal szélesebb olvasóközönségre tarthat igényt, mintha csak és kizárólag a szűk szakmai közönséghez kísérelne meg szólni. A második világháború és a holokauszt borzalmainak napjainkban is fennálló aktualitását sosem lehet eléggé hangsúlyozni, így Rosenfeld összefoglaló monográfiájának magyar fordítása is mindenképpen töretlen aktualitással bír. A holokausztot és az általa teremtett hagyományt még a mai napig sem sikerült feldolgoznunk és megértenünk, holott talán éppen az irodalom az a médium, mely által ezt a gyászos történelmi eseményt is jobban megérthetjük és elfogadhatjuk. Alvin H. Rosenfeld könyve, mint az ezen témában íródott irodalmi műveket összefoglalni és elemezni megkísérlő mű pedig nem kevesebbhez, mint a holokauszt hagyományának megértéséhez juttathatja közelebb olvasóját, így megjelenése okvetlenül

fontos előrelépést jelent nem csupán a magyar irodalomtudományi diskurzusban, de általában a holokauszttal összefüggő társadalmi-történelmi diskurzusban is.

(Gondolat Kiadó, Budapest, ford. Peremiczky Szilvia, 324 oldal, 2690 Ft)

*

Julia Kristeva 1988-as kötete, az *Étrangers à nous-mêmes* ugyan csak huszonkét évvel eredeti megjelenése után fordítottatott le magyarra, ám mint a nemzetközi szellemtudományos szakirodalom illusztris darabja, aktualitásából vajmi keveset veszített. Kristeva magyar nyelven kissé késve napvilágot látott kötete interdiszciplináris munka, mely az emberiséget immár az ősidőktől fogva foglalkoztató problémát, az idegenség kérdését vizsgálja. A szerző átfogó kultúrtörténeti áttekintést ad az idegenség európai civilizációban megjelenő formáiról és fogalmairól, többek között olyan szerzőkön keresztül, mint Rabelais, Thomas Moore, Rotterdami Erasmus vagy akár Sigmund Freud. A különböző tematikus egységek rövid, esszéisztikus, olykor töredékesnek ható kisebb részekből állnak össze, melyekben Kristeva egy-egy vezérgondolatot részletesebben, aprólékosabban fejt ki. Továbbgondolja többek között Freud elemzését E. T. A. Hoffman *A homokember* című regényéről, elemzi a férfi-női dichotómia, a két nem között fennálló ellentétek örök problémáját, illetve az ókori görög és zsidó hagyomány idegenség-szemléletét / definícióját is igyekszik feltárni.

Az ***Önmaga tükrében idegenként*** olvasható kultúrtörténeti, gondolkodástörténeti, de akár pszichológiai vagy filozófiai műként is, mely feltárja az idegenség definícióinak visszasságait. Kristeva meglátása szerint az idegenség nem más, mint a saját magunktól különbözőtől való, részben indokolatlan félelem, mely áthatja az egész európai kultúra történetét, s a történelem során sokszor ok nélküli konfliktusokhoz, gyűlölködésekhez vezetett. A betolakodóktól való félelem olyan nagy eszmerendszereket is eltorzított, mint a felvilágosodás vagy a francia forradalom, s többek között olyan gyászos történelmi eseményekben is megnyilvánult, mint a

második világháború vagy a holokauszt. Kristeva kissé baljóslatú tézise szerint kultúránk ma már ott tart, hogy jórészt önmagától is elidegenedett, az pedig, hogy már paradox módon nemhogy a másikat, de szinte önmagunkat is képtelenek vagyunk elfogadni és megérteni, óriási konfliktusokat és visszasságokat gerjeszthet a művelt nyugati társadalmakban, miként a történelem során gerjesztett is már számtalanszor. Kristeva hangsúlyozottan a politikai korrektség hangján szólal meg, és az idegenség történetének helyenként gyilkos iróniával való bemutatása mellett a toleranciát, a másik saját másságában történő elfogadását hangsúlyozza. Meglátása szerint nem az idegenek – legyen szó bevándorlókról, etnikai vagy vallási kisebbségről, esetleg csupán másként gondolkodókról – erőszakos asszimilációja a jó megoldás az idegenség és a belőle fakadó félelmek megszüntetésére, sokkal inkább a másság elfogadása és megértése. A kulturális diverzitást, az emberek közötti különbségeket mindenképpen értéként fogja fel, ezzel párhuzamosan minden iróniája és kíméletlen kritikája ellenére Kristeva hisz az egységes európai kultúra létezésében is.

Az Önmaga tükrében idegenként magyar fordításának megjelenése mindenképpen jelentős esemény a magyar humántudományi diskurzusban, hiszen általa egy alpmű vált elérhetővé a magyar olvasóközönség számára, melyből úgy gondolom, mindenképpen sokat tanulhatunk mind a számunkra idegen kultúrák, mind pedig önmagunktól egyre inkább elidegenedő önmagunk elfogadásáról és megértéséről.

(Napkút Kiadó, Budapest, ford. Kun János Róbert, 224 oldal, 2190 Ft)